

КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра спеціальної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор комунального вищого
навчального закладу «Хортицька
національна навчально-реабілітаційна
академія»

Запорізької обласної ради

О. Л. Позднякова

«*17*» *серпень* 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПП 015 «Альтернативні комунікативні технології»

Галузь знань	01	Освіта
Спеціальність	016	Спеціальна освіта
Рівень освіти	другий (магістерський)	

2016–2017 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Альтернативні комунікативні технології» для студентів першого курсу факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта».

РОЗРОБНИК:

Лупінович С. М., кандидат педагогічних наук, доцент

Розглянуто на засіданні кафедри спеціальної освіти
протокол від «1» вересня 2016 року № 01

В.о. завідувача кафедри
спеціальної освіти «1» вересня 2016 р.

А. В. Турубарова

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		форма навчання	денна
Кількість кредитів – 3	01 «Освіта»	Нормативна	
	Спеціальність 016 «Спеціальна освіта»	Семестр	2-й
Модулів – 3	Освітній рівень: другий (магістерський)	Аудиторні години: 32 год	
Змістових модулів – 3		Лекції: 16 год.	Практичні, семінарські: 16 год.
Загальна кількість годин – 90			Лабораторні: год
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,5 самостійної роботи студента – 4		Самостійна робота 58 год.	
		ІНДЗ: год	
	Вид контролю: диф.залік		

2. ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета дисципліни – підготувати магістрантів до корекційно-педагогічної роботи з дітьми, що мають істотне обмеження або повну відсутність вербального мовлення.

Предмет дисципліни: психолого-педагогічна допомога дітям з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення засобами альтернативних комунікативних технологій.

Основними завданнями вивчення дисципліни є: реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей із порушеннями розвитку; формування вмій і навичок диференціальної діагностики та індивідуального підходу до вибору альтернативних засобів комунікації при різних порушеннях; освоєння основних методів та напрямків дослідження і корекції моторних, когнітивних функцій і мовлення при вивченні дітей із порушеннями у розвитку; формування навичок планування, організації та вибору різних засобів альтернативної комунікації; використання сучасних технічних засобів альтернативної комунікації; встановлення контакту з батьками дітей з порушеннями мовлення, надання їм допомоги у користуванні технічними та іншими засобами комунікації.

У результаті вивчення дисципліни магістранти повинні:

знати: психофізіологічні механізми формування мовленнєвого спілкування та комунікативних здібностей; сучасні підходи до організації немовленнєвої комунікації; види і засоби альтернативної та допоміжної комунікації; рівні розвитку комунікативних навичок дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення; зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації; основні технології навчання альтернативної та допоміжної комунікації; методичні прийоми навчання альтернативної та допоміжної комунікації;

уміти: проводити діагностичне дослідження стану сформованості комунікативних навичок дітей, що мають істотне обмеження або повну відсутність вербального мовлення; організувати корекційно-педагогічну роботу з навчання допоміжної та альтернативної комунікації; орієнтуватися в основних видах і засобах навчання альтернативної та допоміжної комунікації; здійснювати диференційований підбір прийомів та засобів навчання альтернативної та допоміжної комунікації в залежності від стану сформованості комунікативної функції дитини з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення; використовувати мотиваційні стимули навчання альтернативної та допоміжної комунікації.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування наступних компетенцій:

- розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення;
- готовність до надання консультативної допомоги дітям та дорослим з особливими освітніми потребами, їх родичам та педагогам з проблем

навчання, розвитку, сімейного виховання, життєвого і професійного самовизначення;

– наявність базових знань фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для оптимальної організації психолого-педагогічної допомоги дітям з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення засобами альтернативних комунікативних технологій.

– наявність навичок управління інформацією;

– наявність знань про категорії дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення, які є суб'єктами корекційної освіти; розуміння значення комплексного підходу у наданні корекційних освітніх послуг;

– здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану комунікативно-мовленнєвого та психофізичного розвитку дітей, які потребують надання логопедичних та корекційно-освітніх послуг;

– здатність до раціонального вибору та реалізації корекційно-освітніх програм на основі особистісно-орієнтованого та індивідуально-диференційованого підходів до осіб з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення.

– здатність використовувати професійно-профільовані знання у діагностичному обстеженні дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю вербального мовлення з метою уточнення стану сформованості комунікативних навичок та для вибору індивідуальної освітньо-корекційної траєкторії;

– здатність застосовувати систему спеціальних знань, вмінь та навичок використання засобів допоміжної та альтернативної комунікації у корекційно-розвитковій роботі з дітьми, які мають істотне обмеженням або повну відсутність вербального мовлення.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль I. Основи допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 1. Загальні відомості щодо процесу комунікації.

Ключові поняття комунікації. Історичні засади вивчення проблеми комунікації. Етапи становлення комунікації. Види допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 2. Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації.

Психолінгвістичні, природничо-наукові, психолого-педагогічні та спеціально-педагогічні аспекти розуміння проблеми мовленнєвої комунікації. Сучасні підходи щодо організації допоміжної та альтернативної комунікації. Психолого-педагогічний супровід сімей, які мають дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю засобів комунікації. Взаємодія з громадськими, соціальними організаціями, закладами культури, освіти, охорони здоров'я щодо толерантного ставлення до осіб, які мають обмеження вербального мовлення.

Тема 3. Структурний компонент альтернативної та допоміжної комунікації.

Групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації. Форми альтернативної комунікації: тотальна, допоміжна, тимчасова, змішана. Допоміжна комунікація «немовленневих» дітей. Засоби альтернативної комунікації: нетехнічні та технічні пристрої. Оптимізація процесу вибору засобів комунікації в залежності від форми і структури мовленнєвого порушення.

Тема 4. Діагностичний компонент допоміжної та альтернативної комунікації.

Психолого-педагогічні підходи щодо діагностування потреби в допоміжній та альтернативній комунікації. Етапи діагностичної процедури. Методи діагностичної процедури. Діагностичний інструментарій. Матриця спілкування. Рівні розвитку комунікативних навичок.

Тема 5. Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.

Планування корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Мета та завдання навчання. Принципи корекційно-педагогічної роботи. Зміст, методи та прийоми корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 6. Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації.

Форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Принципи визначення теми заняття (уроку). Типи занять (уроків) з навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Етапи заняття (уроку).

Модуль II. Система навчання допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 7. Комунікація за допомогою технічних засобів.

Використання «Інтерактивної дошки» в якості засобу комунікації. Використання технічних засобів «Комунікативні пристрої з синтезатором мовлення» в роботі з «немовленневими» дітьми для організації підтримуючої комунікації. Пристрій для програвання окремих повідомлень. Пристрій для програвання кількох повідомлень. Пристрій з динамічним дисплеєм. Пристрій впорядкування зображень. Пристрій для перетворення письмового мовлення в усне.

Тема 8. Комунікація за допомогою жестів. Основи жестового мовлення.

Зміст поняття «жест» та його функція. Групи жестів. Жести вказівні та зображувальні. Використання жестового мовлення в дефектології. Знакові системи жестового мовлення: MAKATON та SYGNALONG. Доцільність вибору жестового мовлення під час організації процесу альтернативної комунікації.

Тема 9. Методика навчання жестового мовлення.

Загальні рекомендації щодо навчання жестового мовлення. Порядок введення жестів. Документування жестів. Книга жестів.

Тема 10. Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень.

Загальні рекомендації щодо навчання комунікації за допомогою предметів, фотографій, зображень. Використання предметів, які оточують «немовленневу» дитину в організації початкових форм комунікації. Ускладнення комунікативних можливостей шляхом використання зображень.

Тема 11. Комунікація за допомогою графічних символів.

Система графічних символів: фотографії, конкретні та загальні схематичні зображення. Істотні характеристики графічних символів. Методичні вимоги до графічних символів. Порядок введення графічних символів. Схема знайомства з графічними символами. Загальні принципи

навчання графічним символам. Техніки спілкування за допомогою графічних символів.

Тема 12. Методика використання графічних символів.

«Читання» та «письмо» графічних символів. Графічні символи як засіб орієнтації в просторі. Графічні символи як засіб орієнтації в часі.

Графічні символи як засіб навчання елементарним комунікативним функціям. Графічні символи у складі комунікативних карт, дошок, таблиць. Критерії проектування комунікативних дошок. Типи комунікативних дошок.

Тема 13. Метод «Піктограм».

Піктограма як візуальний образ оточуючого світу. Використання піктограм в повсякденному житті та у процесі спеціальної освіти. Використання методу «Піктограм» в організації допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 14. Картинні символи комунікації. Комунікативна система обміну картками «PECS».

Значення наглядних, картинних, схематичних символів в житті дитини. Використання спеціальних посібників в організації спілкування з «немовленневою» дитиною. Комунікативна система обміну картками «PECS». Мета навчання альтернативної системи комунікації «PECS». Етапи навчання.

Тема 15. Метод «Бліс-комунікації».

Створення штучних, специфічних форм спілкування. Спеціальна символічна мова спілкування, створена Чарльзом Бліссом та її використання в організації комунікації «немовленневих» дітей.

Модуль III. Ведення і підтримка діалогу з використанням допоміжної та альтернативної комунікації.

Тема 16. Діалог у допоміжній та альтернативній комунікації.

Визначення поняття «діалог». Ситуативно-особистісний діалог як початкова форма спілкування. Дефіцитарне спілкування та його суб'єкти. Групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації (в залежності від стану сформованості експресивної комунікації). Структура комунікативної компетентності співбесідника (фасилітатора).

Тема 17. Структура діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.

Складові компоненти діалогу. Послідовність ведення діалогу. Групи реплік в діалоговій взаємодії. Стратегії корегування діалогу.

Тема 18. Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.

Структура підготовчої роботи. Базальна комунікація. Признаки прояву свідомих комунікативних сигналів. Складання плану бесіди. Вибір і систематизація словника в діалоговій взаємодії з використанням допоміжної та альтернативної комунікації. Правила ведення і підтримки діалогу з користувачем допоміжної та альтернативної комунікації.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем змістових модулів	Кількість годин			
	денна форма			
	усьог	у тому числі		
1	о	л	п	с.р.
2	3	4	5	5
Модуль I. Основи допоміжної та альтернативної комунікації				
Тема 1. Загальні відомості щодо процесу комунікації.	4	1	-	2
Тема 2. Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації.	4	1	1	2
Тема 3. Структурний компонент допоміжної та альтернативної комунікації.	4	1	1	2
Тема 4. Діагностичний компонент допоміжної та альтернативної комунікації.	6	1	1	3
Тема 5. Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.	6	1	1	3
Тема 6. Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації.	6	1	1	3
Разом зі змістовним модулем I	30	6	5	15
Модуль II. Система навчання допоміжної та альтернативної комунікації				
Тема 7. Комунікація за допомогою технічних засобів.	6	1	1	2
Тема 8. Комунікація за допомогою жестів. Основи жестового мовлення.	5	1	1	2
Тема 9. Методика навчання жестового мовлення.	6	1	1	4
Тема 10. Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень.	4	1	1	4
Тема 11. Комунікація за допомогою графічних символів.	5	1	1	2
Тема 12. Методика використання графічних символів.	5	1	1	2
Тема 13. Метод «Піктограм».	5	-	1	2
Тема 14. Картинні символи комунікації. Комунікативна система обміну картками «PECS».	4	-	1	4
Тема 15. Метод «Бліс-комунікації».	4	-	1	2
Разом зі змістовним модулем II	35	6	9	24
Модуль III. Ведення і підтримка діалогу з використанням допоміжної та альтернативної комунікації				
Тема 16. Діалог у допоміжній та альтернативній комунікації.	6	1	-	5
Тема 17. Структура діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжній та альтернативній комунікації.	9	1	1	7
Тема 18. Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжній та альтернативній комунікації.	10	2	1	7
Разом зі змістовним модулем III	25	4	2	19
Усього	90	16	16	58

5. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми, коротка анотація змісту	Кількість годин
Модуль I. Основи допоміжної та альтернативної комунікації		6
1.	<p>Загальні відомості щодо процесу комунікації.</p> <p>Ключові поняття комунікації: альтернативна комунікація, невербальна комунікація, допоміжна комунікація, символ, засіб, стратегія, техніка допоміжної та альтернативної комунікації. Історичні засади вивчення проблеми комунікації. Етапи становлення комунікації. Види допоміжної та альтернативної комунікації: комунікація за допомогою спеціальних пристроїв, залежна комунікація, комунікація з нетехнічними рішеннями.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> вербальні та невербальні засоби спілкування, альтернативна комунікація, допоміжна комунікація, графічні символи, символи Блісса, стратегія, засіб, техніка допоміжної та альтернативної комунікації, залежна комунікація.</p>	1
2.	<p>Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації.</p> <p>Психолінгвістичні, природничо-наукові, психолого-педагогічні та спеціально-педагогічні аспекти розуміння проблеми мовленнєвої комунікації. Сучасні підходи щодо організації допоміжної та альтернативної комунікації. Психолого-педагогічний супровід сімей, які мають дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю засобів комунікації. Взаємодія з громадськими, соціальними організаціями, закладами культури, освіти, охорони здоров'я щодо толерантного ставлення до осіб, які мають обмеження вербального мовлення.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> діти з істотним обмеженням та повною відсутністю мовлення, контингент, користувачі, толерантність.</p>	1
3.	<p>Структурний компонент альтернативної та допоміжної комунікації.</p> <p>Групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації. Форми альтернативної комунікації: тотальна, допоміжна, тимчасова, змішана. Допоміжна комунікація «немовленнєвих» дітей. Засоби альтернативної комунікації: нетехнічні засоби (тактильні, графічні символи) та технічні пристрої. Оптимізація процесу вибору засобів комунікації в залежності від форми і структури мовленнєвого порушення.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> комунікативні порушення, клінічна нозологія, порушення первинні, вторинні, користувачі, комунікація тотальна, допоміжна, тимчасова, змішана, тактильні, графічні символи, предметні та картинні календарі, комунікативні карти, дошки вибору, технічні засоби комунікації, структура мовленнєвого порушення.</p>	1
4.	<p>Діагностичний компонент допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p>Психолого-педагогічні підходи щодо діагностування потреби в допоміжній та альтернативній комунікації: онтогенетичний підхід, середовищний підхід. Етапи діагностичної процедури: підготовчий етап, збір інформації, інтерпретація результатів, планування корекційної роботи. Методи діагностичної процедури: спостереження, інтерв'ювання, анкетування. Діагностичний інструментарій: опитувальники, керівництва. Матриця спілкування. Рівні розвитку комунікативних навичок.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> онтогенез, соціальні відносини, індивід, онтогенетичний підхід, середовищний підхід, актуальне і потенціальне</p>	1

	середовище, діагностика, діагностичний інструментарій, міждисциплінарна команда, діагностична процедура, інтерпретація результатів, інтерв'ювання, анкетування, опитувальник, протокол, віковий діапазон використання, стратегія навчання, рухові та сенсорні здібності, рецептивна, експресивна комунікація, контекстні символи, матриця спілкування.	
5.	<p>Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p>Планування корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Мета та завдання навчання. Принципи корекційно-педагогічної роботи: функціональність навчання, діалогічність навчання, відчуття потреби до комунікації, включення навчання в повсякденне життя, дотримання інтересів та потреб дитини, багатомодальність символів, полісемантичність змісту символів, варіативність комунікативних ситуацій. Зміст, методи та прийоми корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації: метод базальної стимуляції і базальної комунікації; імітаційні вправи, вправи на співвіднесення жестів, тактильних та графічних символів; вправи з розвитку слухової та зорової уваги, вправи на встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків; моделювання ситуацій комунікації; «читання» та «письмо» за допомогою символів; дидактичні ігри.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> суб'єкти психолого-педагогічного супроводу, емоційно-тактильне, жестове, вербальне наслідування, функціональність навчання, діалогічність навчання, багатомодальність, полісемантичність, варіативність символів, діяльнісно-орієнтовальна концепція, мотивуючі комунікативні ситуації, варіативність комунікативних ситуацій, моделювання комунікативних ситуацій, базальна стимуляція, базальна комунікація.</p>	1
6.	<p>Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p>Форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації: заняття, урок. Принципи визначення теми заняття (уроку): лексичний, дотримання комунікативних ситуацій, обрання засобу комунікації в якості теми (жест «Я», «Я хочу» тощо), об'єднання засобу комунікації та комунікативної функції. Типи занять (уроків) з навчання допоміжної та альтернативної комунікації: діагностичне заняття, заняття – знайомство з засобом комунікації, заняття-діалог, заняття-тренінг. Етапи заняття (уроку): підготовчий етап, орієнтовний етап, етап дії, етап відчуття наслідків дії.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> проектування змісту навчання, структурування дії, лексичний принцип, діагностичне заняття, заняття-діалог, заняття-тренінг, діагностичний, пропедевтичний етап, стратегія несподіваної дії, ситуація ігрового спілкування.</p>	1
	Модуль II. Система навчання допоміжної та альтернативної комунікації	6
7.	<p>Комунікація за допомогою технічних засобів.</p> <p>Використання «Інтерактивної дошки» в якості засобу комунікації. Використання технічних засобів «Комунікативні пристрої з синтезатором мовлення» в роботі з «немовленневими» дітьми для організації підтримуючої комунікації. Пристрій для програвання окремих повідомлень. Пристрій для програвання кількох повідомлень. Пристрій з динамічним дисплеєм. Пристрій впорядкування зображень. Пристрій для перетворення письмового мовлення в усне.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> технічні пристрої комунікації, інтерпретація повідомлення, голосовий вивід повідомлення, портативний прилад,</p>	1

	комунікатор, миттєві повідомлення.	
8.	<p>Комунікація за допомогою жестів. Основи жестового мовлення.</p> <p>Зміст поняття «жест» та його функція. Групи жестів: символічні соціальні жести; додаткові соціальні жести; жести, що імітують прості предметні дії; жести, що виконують описову функцію. Жести вказівні та зображувальні. Використання жестового мовлення в дефектології. Знакові системи жестового мовлення: МАКАТОН та SYGNALONG. Доцільність вибору жестового мовлення під час організації процесу альтернативної комунікації.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> жести емблемативні, ілюстративні, комунікативні, символічні соціальні жести, додаткові соціальні жести, вказівні та зображувальні жести, природня комунікація, системи жестового мовлення МАКАТОН та SYGNALONG.</p>	1
9.	<p>Методика навчання жестового мовлення.</p> <p>Загальні рекомендації щодо навчання жестового мовлення. Порядок введення жестів: етап розуміння значення жесту, етап наслідування дорослого, самостійне використання жесту за призначенням. Документування жестів: схематичне зображення жесту, інтерпретація жесту. Книга жестів.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> наочно-дійові жести, мотивовані жести, документування жестів, інтерпретація жестів, семантика жесту, звукові, мовленнєві, жестові аналоги, книга жестів.</p>	1
10.	<p>Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень.</p> <p>Загальні рекомендації щодо навчання комунікації за допомогою предметів, фотографій, зображень. Використання предметів, які оточують «немовленнєву» дитину в організації початкових форм комунікації. Ускладнення комунікативних можливостей шляхом використання зображень.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> предмет, символ, зображення, набори малюнків, ідентифікація.</p>	1
11.	<p>Комунікація за допомогою графічних символів.</p> <p>Система графічних символів: фотографії, конкретні та загальні схематичні зображення. Істотні характеристики графічних символів: невизначеність, складність, протиставлення фігури та фону, іконічність, характерність для сприйняття, розмір. Методичні вимоги до графічних символів. Порядок введення графічних символів: знайомство з предметом, співвіднесення предмета з реалістичним зображенням, ідентифікація символу, використання засвоєного символу у різних ситуаціях. Схема знайомства з графічним символом: ідентифікація символу, вибір заданого символу з двох, вибір двох однакових символів з групи інших, вибір ідентичного символу серед певної кількості інших, складання фрази за допомогою символів, складання окремих фраз та вибір заданої. Загальні принципи навчання графічним символам: принцип від реального до абстрактного, принцип надмірності символів, принцип переходу від слова до фрази, принцип переходу від занять до щоденної спонтанної комунікації, принцип поетапного навчання символам. Техніки спілкування за допомогою графічних символів.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> графічні символи, бібліотека символів, іконічність, символи Бліса, піктограми, системи Ребус, Макатон, символи Віджит.</p>	1
12.	<p>Методика використання графічних символів.</p> <p>«Читання» та «письмо» графічних символів. Графічні символи як засіб орієнтації в просторі. Графічні символи як засіб орієнтації в часі. Графічні символи як засіб навчання елементарним комунікативним функціям. Графічні символи у складі комунікативних карт, дошок, таблиць. Критерії проектування комунікативних дошок. Типи комунікативних дошок: категоріальні, тематичні, розмовні, комунікативні дошки з базовим словником, алфавітні та орфографічні</p>	1

	<p>комунікативні дошки, кодові комунікативні дошки, комунікативні дошки F.A.S.T, комунікативні книги.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> адаптація процесів читання та письма, дошка вибору, рамка для вказівки поглядом, соціальні рутини, категоріальні комунікативні дошки, тематичні, розмовні, комунікативні дошки з базовим словником, алфавітні та орфографічні комунікативні дошки, кодові комунікативні дошки, комунікативні дошки F.A.S.T, комунікативні книги</p>	
	<p>Модуль III. Ведення і підтримка діалогу з використанням допоміжної та альтернативної комунікації</p>	4
16.	<p>Діалог у допоміжній та альтернативній комунікації.</p> <p>Визначення поняття «діалог». Ситуативно-особистісний діалог як початкова форма спілкування. Дефіцитарне спілкування та його суб'єкти. Групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації (в залежності від стану сформованості експресивної комунікації): комуніканти-новачки, залежні комуніканти, незалежні комуніканти. Структура комунікативної компетентності фасилітатора.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> усне мовлення, діалог, репліка, одиниця мовлення індивіда, організуючий центр діалогу, соціально-комунікативна задача, соціально-комунікативна взаємодія, інтерактивна взаємодія, дефіцитарне спілкування, псевдокомунікація, комуніканти-новачки, залежні комуніканти, незалежні комуніканти, актуальні та потенційні комунікативні партнери, фасилітатор, комунікативна компетентність, лінгвістична, стратегічна, соціальна, операціональна компетенція.</p>	1
17.	<p>Структура діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p>Складові компоненти діалогу: самопрезентація, введення теми, підтримка теми, корегування діалогу, завершення діалогу. Послідовність ведення діалогу. Групи реплік в діалоговій взаємодії: репліки, що свідчать про бажання розпочати діалог; репліки, зосереджені на партнерові з комунікації; необов'язкові репліки; регулюючі репліки. Стратегії корегування діалогу: повторення репліки, модифікація репліки.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> самопрезентація, візуальна підтримка, картки ініціювання та встановлення теми, картки-жарти, картки зображення бесіди, діалогова взаємодія, ініціація, необов'язкові репліки, регулюючі репліки, корегування діалогу, модифікація репліки.</p>	1
18.	<p>Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p>Структура підготовчої роботи: репліка початку діалогової взаємодії, пауза вичікування, репліка-коментар у відповідь, дія, репліка завершення. Базальна комунікація. Ознаки прояву свідомих комунікативних сигналів. Складання плану бесіди. Вибір і систематизація словника в діалоговій взаємодії з використанням допоміжної та альтернативної комунікації. Правила ведення і підтримки діалогу з користувачем допоміжної та альтернативної комунікації.</p> <p><i>Основні поняття теми:</i> репліка початку діалогової взаємодії, пауза вичікування, репліка-коментар у відповідь, репліка завершення, базальна комунікація, «соматичний діалог», свідомі комунікативні сигнали, основний, додатковий, персоніфікований словник.</p>	2
	Усього	16

6. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми, коротка анотація змісту	Кількість годин
Модуль I. Основи допоміжної та альтернативної комунікації		5
2	Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації. <i>Завдання.</i> Скласти глосарій за темою «Допоміжна та альтернативна комунікація». Підготувати презентаційні та методичні матеріали для індивідуального консультування батьків дитини з істотним обмеженням комунікативної функції щодо використання засобів допоміжної та альтернативної комунікації під час сумісних ігор з дитиною та у побуті.	1
3	Структурний компонент альтернативної та допоміжної комунікації. <i>Завдання.</i> Розвести поняття «Альтернативна комунікація», «Допоміжна комунікація». Привести приклади оптимізації процесу вибору засобів комунікації в залежності від форми і структури мовленнєвого порушення.	1
4	Діагностичний компонент допоміжної та альтернативної комунікації. <i>Завдання.</i> Структурувати зміст процедури вивчення комунікативних навичок дитини з урахуванням трьох етапів діагностики. Заповнити бланк констатації результатів діагностики.	1
5	Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації. <i>Завдання.</i> Ознайомитись з розділом «Мовлення дитини» комплексної програми розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт». Розкрити зміст заходів корекційно-педагогічного впливу з формування комунікативних навичок в дитини, яка має істотні обмеження комунікативної функції.	1
6	Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації. <i>Завдання.</i> Сформулювати установки та правила складення конспекту заняття з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.	1
Модуль II. Система навчання допоміжної та альтернативної комунікації		9
7	Комунікація за допомогою технічних засобів. <i>Завдання.</i> Скласти план-конспект заняття з формування комунікативних навичок за допомогою одного з комунікативних пристроїв з синтезатором мовлення за схемою: тема, мета, задачі, обладнання, хід заняття (з описом поведінки партнера з комунікації та користувача засобу комунікації). Аргументувати доцільність вибору змісту навчання.	1
8	Комунікація за допомогою жестів. Основи жестового мовлення. <i>Завдання.</i> Аргументувати доцільність вибору жестового мовлення під час організації процесу альтернативної комунікації. Підготувати презентаційні та методичні матеріали для індивідуального консультування батьків щодо особливостей використання жестового мовлення під час сумісних ігор з дитиною та у побуті.	1
9	Методика навчання жестового мовлення. <i>Завдання.</i> Оволодіти елементарними жестами розмовного жестового мовлення з теми «Людина». Змодельовати ситуацію альтернативного спілкування за допомогою жестового мовлення.	1
10	Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень. <i>Завдання.</i> Скласти план-конспект заняття з навчання комунікації «немовленнєвої дитини» за допомогою предметів, фотографій та зображень за схемою: тема, мета, задачі, обладнання, хід заняття (з описом поведінки партнера з комунікації та	1

	користувача засобу комунікації). Аргументувати доцільність вибору змісту навчання.	
11	Комунікація за допомогою графічних символів. <i>Завдання.</i> Змодельовати ситуацію альтернативного спілкування за допомогою графічних символів з урахуванням порядку введення символів та принципів навчання графічним символам.	1
12	Методика використання графічних символів. <i>Завдання.</i> Відібрати та систематизувати словник для комунікативної дошки. Визначити тип комунікативної дошки та можливі стратегії оптимізації пошуку символів у даному комунікативному пристрої.	1
13	Метод «Піктограм». <i>Завдання.</i> Змодельовати ситуацію альтернативного спілкування за допомогою піктограм.	1
14	Картинні символи комунікації. Комунікативна система обміну картками «PECS». <i>Завдання.</i> Проаналізувати зміст навчання комунікації на кожному етапі тренінгу «PECS» за схемою: етап тренінгу; мета тренінгу; комунікативна ситуація; комунікативні засоби, що використовуються; суб'єкти комунікації; репертуар поведінки партнера з комунікації; репертуар поведінки користувача засобу комунікації; прийоми навчання; можливе ускладнення навчання. Аргументувати доцільність вибору змісту навчання та його реалізації відносно мети тренінгу «PECS».	1
15	Метод «Бліс-комунікації». <i>Завдання.</i> Змодельовати ситуацію альтернативного спілкування за допомогою методу «Бліс-комунікації». Обґрунтувати доцільність використання методу «Бліс-комунікації» в повсякденному житті та у процесі спеціальної освіти.	1
Модуль III. Ведення і підтримка діалогу з використанням допоміжної та альтернативної комунікації		2
17	Структура діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації. <i>Завдання.</i> Сформулювати установки і правила ведення та підтримки діалогу з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.	1
18	Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації. <i>Завдання.</i> Змодельовати ситуацію діалогової взаємодії з «немовленнєвою дитиною» на предмет з'ясування її бажання. Проаналізувати ситуацію з точки зору: активності/пасивності кожної із сторін; направленості на партнера з комунікації (прояву уваги до його дій, використання пауз-очікувань, техніки адаптованого мовлення; наглядних опор); конкретності/абстрактності самого бажання.	1
	Усього	16

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ теми	Вид самостійної роботи	Кількість годин
Модуль I. Основи допоміжної та альтернативної комунікації		15
1	Загальні відомості щодо процесу комунікації. Скласти бібліографічний список за темою «Допоміжна та альтернативна комунікація» з використанням матеріалів періодичних видань «Дефектологія» і «Логопед» за 2000-2015 р. Скласти перелік інтернет-сайтів, які висвітлюють проблему допоміжної та альтернативної комунікації.	2
2	Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації. Проаналізувати сучасні підходи щодо організації допоміжної та альтернативної комунікації. Результати аналізу занести до графічної таблиці.	2
3	Структурний компонент альтернативної та допоміжної комунікації. Скласти методичні рекомендації для корекційних педагогів щодо реалізації диференційованого підходу відносно осіб з обмеженням комунікативної функції під час вибору засобів допоміжної та альтернативної комунікації.	2
4	Діагностичний компонент допоміжної та альтернативної комунікації. Скласти методичні рекомендації до використання діагностичної методики «Матриця спілкування» та складення профілю матриці. Підготувати діагностичний інструментарій.	3
5	Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Скласти перелік комунікативних навичок дитини з особливостями психофізичного розвитку за результатами аналізу змісту комплексної програми розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт».	3
6	Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації. Скласти перелік конкретних ситуацій комунікативної взаємодії під час навчання допоміжної та альтернативної комунікації дітей з особливостями психофізичного розвитку.	3
Модуль II. Система навчання допоміжної та альтернативної комунікації		24
7	Комунікація за допомогою технічних засобів. Скласти інструкцію до використання пристрою для програвання окремих повідомлень.	2
8	Комунікація за допомогою жестів. Основи жестового мовлення. Скласти план-конспект заняття з навчання жестового мовлення дитини дошкільного віку (етап розуміння значення жесту).	2
9	Методика навчання жестового мовлення. Скласти книгу жестів за темами «Людина», «Дім», «Відпочинок і спілкування».	4
10	Комунікація за допомогою предметів, фотографій, зображень. Скласти методичні рекомендації для батьків щодо особливостей використання предметів, фотографій та зображень для організації початкових форм комунікації «немовленнєвої дитини».	4
11	Комунікація за допомогою графічних символів. Скласти методичні рекомендації для корекційних педагогів щодо особливостей використання графічних символів під час організації	2

	навчально-виховної та корекційно-відновлювальної роботи з дитиною, що має обмеження комунікації.	
12	Методика використання графічних символів. Скласти інструкцію допроєктування та використання комунікативної дошки (тип комунікативної дошки за вибором).	2
13	Метод «Піктограм» Виготовити дидактичний матеріал для організації спілкування з дитиною з обмеженням комунікативної функції за допомогою піктограм.	2
14	Картинні символи комунікації. Комунікативна система обміну картками «PECS». Скласти план-конспект заняття з навчання комунікації на одному з етапів тренінгу «PECS» за схемою: тема, мета, задачі, обладнання, хід заняття (з описом поведінки партнера з комунікації та користувача засобу комунікації).	4
15	Метод «Бліс-комунікації». Скласти інструкцію з використання методу «Бліс-комунікації» в процесі навчання допоміжної та альтернативної комунікації дітей дошкільного віку.	2
Модуль III. Ведення і підтримка діалогу з використанням допоміжної та альтернативної комунікації		19
16	Діалог у допоміжній та альтернативній комунікації. Визначити структуру комунікативної компетентності партнера з комунікації (фасілітатора). Дані занести до комунікативної таблиці.	5
17	Структура діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжній та альтернативній комунікації. Виготовити дидактичний матеріал для візуальної підтримки діалогу в процесі навчання допоміжної та альтернативної комунікації дітей дошкільного віку.	7
18	Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації. Скласти план ведення та підтримки «діалогу» з дітьми з ненавмисною комунікативною поведінкою шляхом використання методу базальної стимуляції. Обґрунтувати доцільність використання даного методу.	7
Усього		58

8. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Для виконання індивідуального завдання студент повинен написати реферат на одну із тем (вимоги до реферату вказані у окремих методичних рекомендаціях до індивідуальної роботи студентів).

Теми

1. Історичні засади вивчення проблеми комунікації.
2. Психолого-педагогічні та соціальні засади проблеми комунікації.
3. Сучасні підходи щодо організації допоміжної та альтернативної комунікації.
4. Взаємодія з громадськими, соціальними організаціями, закладами культури, освіти, охорони здоров'я щодо толерантного ставлення по відношенню до осіб, які мають обмеження вербального мовлення.
5. Психолого-педагогічний супровід сімей, які мають дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю засобів комунікації.
6. Оптимізація процесу вибору засобів комунікації в залежності від форми і структури мовленнєвого порушення.
7. Психолого-педагогічні підходи щодо діагностування потреби в допоміжній та альтернативній комунікації.
8. Організація та зміст корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
9. Організаційні форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
10. Використання технічних засобів «Комунікативні пристрої з синтезатором мовлення» в роботі з «немовленнєвими» дітьми для організації підтримуючої комунікації.
11. Використання жестового мовлення в дефектології.
12. Знакові системи жестового мовлення: МАКАТОН та SYGNALONG.
13. Використання предметів, які оточують «немовленнєву» дитину в організації початкових форм комунікації.
14. Графічні символи як засіб навчання елементарним комунікативним функціям.
15. Використання методу «Піктограм» в організації процесу допоміжної та альтернативної комунікації.
16. Значення наглядних, картинних та схематичних символів в житті людини.
17. Використання комунікативної системи обміну картками «PECS» в організації процесу допоміжної та альтернативної комунікації.
18. Спеціальна символічна мова спілкування, створена Чарльзом Бліссом, та її використання в організації комунікації «немовленнєвих» дітей.
19. Ситуативно-особистісний діалог як початкова форма спілкування.
20. Організація діалогової взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

У процесі оцінювання навчальних досягнень студента застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування.

- **методи письмового контролю:** самостійна робота, модульне письмове тестування, реферат, презентації.

- **методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Формами перевірки та контролю знань студентів є:

1. *Попередній контроль* застосовується як передумова для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань студентів для планування навчального матеріалу.

2. *Поточний контроль* є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня засвоєння навчального матеріалу.

3. *Проміжний контроль* дозволяє перевірити ступінь засвоєння матеріалу після закінчення вивченого модулю.

4. *Підсумковий контроль* застосовується після вивчення студентом усього обсягу вивченого матеріалу. Видом підсумкового контролю з дисципліни є диф. залік.

10. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Кількість балів	ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3
Практичні заняття	20		
Самостійна робота	20		
Поточний модульний контроль	20	20	20

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

За шкалою ЄКТС	За шкалою академії	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	82 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 81 (добре)		
D	64 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 63 (достатньо)		

FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

10. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Розкрийте історичні засади вивчення проблеми комунікації.
2. Схарактеризуйте види комунікації: вербальна та невербальна.
3. Назвіть та схарактеризуйте етапи становлення комунікації.
4. Розкрийте сучасні підходи щодо організації допоміжної та альтернативної комунікації.
5. Розкрийте проблеми психолого-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з істотним обмеженням або повною відсутністю засобів комунікації.
6. Назвіть групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації.
7. Схарактеризуйте форми альтернативної комунікації: тотальна, допоміжна, тимчасова, змішана.
8. Розкажіть про допоміжну комунікацію «немовленнєвих» дітей.
9. Схарактеризуйте засоби комунікації: природничі, наочні, інтерактивні.
10. Опишіть процес оптимізації вибору засобів комунікації в залежності від форми і структури мовленнєвого порушення.
11. Розкрийте психолого-педагогічні підходи щодо діагностування потреби в допоміжній та альтернативній комунікації
12. Надайте характеристику етапів діагностичної процедури.
13. Схарактеризуйте методи діагностичної процедури та діагностичний інструментарій.
14. Дайте опис матриці спілкування та рівнів розвитку комунікативних навичок.
15. Розкрийте мету та завдання корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
16. Розкрийте принципи корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
17. Надайте характеристику методам та прийомам корекційно-педагогічної роботи з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
18. Назвіть форми навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
19. Розкрийте принципи визначення теми заняття (уроку).
20. Схарактеризуйте типи заняття (уроку) з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
21. Опишіть етапи заняття (уроку) з навчання допоміжної та альтернативної комунікації.
22. Назвіть способи використання технічних засобів «Комунікативні пристрої з синтезатором мовлення» в роботі з «немовленнєвими» дітьми для організації підтримуючої комунікації.
23. Розкрийте зміст поняття «жест» та його функція, використання жестового мовлення в дефектології.
24. Назвати види жестового мовлення та описати знакові системи жестового мовлення: MAKATON та SYGNALONG.
25. Докажіть доцільність вибору жестів під час організації процесу альтернативної комунікації.

26. Надайте загальні рекомендації до навчання жестового мовлення.
27. Схарактеризуйте порядок введення жестів. Описати етапи навчання жестового мовлення.
28. Розкрийте процедуру документування жестів. Розкажіть про створення книги жестів.
29. Надайте загальні рекомендації щодо навчання комунікації за допомогою предметів, фотографій, зображень.
30. Розкрийте можливості використання предметів, які оточують «немовленнєву» дитину в організації початкових форм комунікації.
31. Опишіть систему графічних символів: картинні символи комунікації, піктограми, символи Бліса. Розкрийте істотні характеристики графічних символів.
32. Складіть методичні вимоги до графічних символів.
33. Схарактеризуйте порядок введення графічних символів, схему знайомства з графічними символами.
34. Назвіть загальні принципи навчання графічним символам.
35. Охарактеризуйте графічні символи як засіб навчання елементарним комунікативним функціям.
36. Розкрийте використання графічних символів у складі комунікативних карт, дошок, таблиць.
37. Опишіть використання методу «Піктограм» в організації допоміжної та альтернативної комунікації.
38. Розкрийте мету та етапи навчання альтернативній системі комунікації «PECS».
39. Надайте опис спеціальної символічної мови спілкування, створеної Чарльзом Блісом та її використання в організації комунікації «немовленнєвих» дітей.
40. Визначте поняття «діалог». Розкрийте поняття ситуативно-особистісний діалог як початкова форма спілкування.
41. Схарактеризуйте процес «утрудненого спілкування» та його суб'єктів.
42. Опишіть групи користувачів допоміжної та альтернативної комунікації (в залежності від стану експресивної комунікації).
43. Назвіть структуру комунікативної компетентності фасилітатора.
44. Опишіть складові компоненти діалогу, послідовність ведення діалогу.
45. Опишіть процес візуальної підтримки діалогу та стратегії корегування діалогу.
46. Розкрийте структуру підготовчої роботи з навчання діалогу.
47. Схарактеризуйте поняття «базальна комунікація» та признаки прояву свідомих комунікативних сигналів.
48. Складіть план бесіди.
49. Розкрийте процес вибору і систематизації словника в діалоговій взаємодії з використанням засобів допоміжної та альтернативної комунікації.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА:

1. Акредоло Л. Как разговаривать с ребенком, когда он еще не умеет говорить / Л. Акредоло, С. Гудвин, Д. Абрамс; пер. с англ. Д. М. Курмангалиева. – 2-е изд. – Минск: Попурри, 2007. – 192с.
2. Базима Н.В. Особливості мовленнєвої та комунікативної діяльності у дітей з аутизмом // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – № 18. – С. 7-9.
3. Вердербер Рудольф. Психология общения. Тайны эффективного взаимодействия = Communicate! : Полный курс. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007.
4. Волкова Л.С. Логопедия : учеб. для вузов / Под ред.Л.С.Волковой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Владос, 2007.
5. Горудко Т.В. Визуальное расписание как средство обучения дополнительной и альтернативной коммуникации лиц с тяжелыми множественными нарушениями развития / Т.В.Горудко // Спеціальна адукація. – 2009. – № 6. – С. 37-41.
6. Горудко Т.В. Поддерживающая и альтернативная коммуникация : учеб.-метод. пособие / Т.В. Горудко. – Минск : БГПУ, 2015. – 148 с.
7. Дефектологічний словник : навчальний посібник / За редакцією В.І.Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
8. Логвінова І.П. Навички невербальної соціальної взаємодії у дошкільників з розладами спектру аутизму / І.П.Логвінова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – №18. – С. 137-141.
9. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги : навч. Посібник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110с.
10. Течнер С., Мартинсен Х. Введение в дополнительную и альтернативную коммуникацию. – М., Теревинф, 2014. – 96 с.
11. Феррой Л. М. Формирование навыков общения у детей с нарушениями аутистического спектра / Л.М. Феррой, Т. Д. Панюшева // Аутизм и нарушения развития. – N 4. – 2009. – С.15-19.
12. Фрост Л. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PEKS) / Фрост, Э. Бонди. – М.: Теревинф, 2011. – 124 с.
13. Логопедія : підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид.3-те, перер. Та доповн. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 776с.
14. Шульженко Д.І., Шеремет М.К. Психолінгвістичні основи корекції мовлення дітей зі спектром аутистичних порушень // Логопедія. – К., 2011. – №4. – С. 86-92.

ДОДАТКОВА:

1. Практическое применение пиктограмм. – Минск: ОО «Белорусская ассоциация помощи детям-инвалидам и молодым инвалидам», 2004. – 19 с.
2. Методика учебно-воспитательной работы в центрах коррекционно-развивающего обучения и реабилитации: учеб.-метод. пособие / М.Вентланд под общ.ред. С.Е. Гайдукевич. – Минск: БГПУ, 2009. – 276 с.

12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

1. Жиянова П.Л. Формирование навыков общения и речи у детей с синдромом Дауна [Электронный ресурс] : пособие для родителей / П.Л. Жиянова. – М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2010. – 140 с. – (Ребенок с синдромом Дауна и особенности его развития). – Режим доступа: <https://www.twirpx.com/file/1552706/>
2. Система альтернативної комунікації за допомогою карток PECS [Електронний ресурс] : Сайт реабілітаційного центру «Малютко» Режим доступу: <http://www.malyatko-center.com/poslugi/alternativna-komunikaciya-pecs.htm>
3. Тарасун В.В., Куценко Т.О., Недозим І.В., Скрипник Т. В., Дуброва І.М., Лощених В.П., Душка А.Л. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>